

Õiguskantsler

Villu Kõve
esimees
Riigikohus
kantselei@riigikohus.ee

Teie 22.05.2024 nr 5-24-3/3

Meie 07.06.2024 nr 9-2/240869/2403467

Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 5-24-3

Lugupeetud Riigikohtu esimees

Palusite õiguskantsleri arvamust, kas karistusseadustiku § 141 lõike 2 punktis 1 kehtestatud sanktsioon on põhiseadusega kooskõlas. Tartu Ringkonnakohus tunnistas selle sätte 29.04.2024 otsusega (kriminaalasjas nr 1-23-2431) põhiseadusega vastuolus olevaks. Ringkonnakohus leidis selles kriminaalasjas, et sanktsiooni alammäär piirab vabaduspõhiõigust ebaproportsionaalselt ega arvesta toime pandud süüteo raskust ja isiku süü suurust.

Leian, et karistusseadustiku § 141 lõike 2 punktis 1 sätestatud sanktsioon ei ole põhiseadusega vastuolus. Põhiseadus ei keela olemuselt raskete kuritegude toimepanemise eest, sealhulgas noorema kui kaheksateistaastase vägistamise eest, sätestada karistuse alammäärana kuus aastat. Sestap ei ole selline karistus ilmselgelt ülemäärane.

1. [Karistusseadustiku](#) (KarS) § 141 lõige 2 näeb ette vägistamise eest raskendavatel asjaoludel, sealhulgas juhul, kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes (p 1), karistuse alammäärana kuueaastase ja ülemmäärana viieteistaastase vangistuse.
2. Konkreetset juhul on küsimus selles, kas noorema kui kaheksateistaastase isiku vägistamise eest seaduses ettenähtud karistus – alammäär 6 aastat vangistust – on ilmselgelt ülemäärane, arvestades toime pandud süüteo raskust ja isiku süü suurust.
3. Karistusmäärade kehtestamisel on Riigikogul avar otsustusruum. Karistusmäärad põhinevad ühiskonnas omaksvõetud väärtushinnangutel, mille väljendamiseks on pädev just seadusandlik võim. Riigikogu otsustab, kuidas kujundada riigi karistuspoliitikat ja mõjutada kuritegelikkuse käitumist. Riigikogu avar otsustusruum ei välista karistusmäärade põhiseaduspärasuse kohtulikku kontrolli, kuid karistusmäärade põhiseadusvastaseks tunnistamiseks peavad olema kaalukad põhjused (RKPJKo 23.09.2015, nr [3-4-1-13-15](#), p 41).
4. KarS § 141 lõike 2 punkti 1 eesmärk on kaitsta isiku põhiõigust seksuaalsele enesemääramisele, mis on hõlmatud isikupuutumatus (põhiseaduse § 20) ja eraelu kaitsega (põhiseaduse § 26). Selle sätte eesmärk on kaitsta ka isiku füüsilist ja vaimset tervist (põhiseaduse § 28). Noorema kui kaheksateistaastase ehk lapse puhul kaitstakse lisaks tema normaalset arengut

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

(põhiseaduse § 27 lg 4). Seega kaitstakse selle kuriteokoosseisuga lapse seksuaalset enesemääramisõigust, füüsilist ja vaimset tervist ning normaalset arengut.

5. KarS § 141 lõikes 2 sätestatud karistuse alammäär on vaieldamatult kõrge ja riivab intensiivselt põhiseaduse §-s 20 sätestatud põhiõigust vabadusele. Sellise karistuse mõistmiseks peab toime pandud kuritegu olema raske.

6. Riigikohus tunnistas 23.09.2015 otsusega nr 3-4-1-13-15, et KarS § 141 lõikes 2 sätestatud sanktsioon on põhiseadusega vastuolus ja kehtetu osas, milles see nägi noorema kui kümneaastase lapse suhtes sugulise iseloomuga teo vägivaldlast toimepanemise eest ette vähemalt kuus aastat vangistust. Sellest otsusest tingituna sätestati 01.07.2019 jõustunud karistusseadustiku muudatusega vägistamine ja muu tahtevastane sugulise iseloomuga tegu eraldi kuriteokoosseisudes (KarS §-d 141 ja 141¹). Mõlemal juhul on tegemist isiku seksuaalse vabaduse ja keha puutumatus jõhkra rikkumisega. Karistusseadustiku muudatusega sätestati veel, et KarS § 141 lõike 1 karistuse ülempiir on viie aasta asemel kuus aastat, mistõttu muutus vägistamine esimese astme kuriteoks. Muudatuse eesmärk oli pärast vägistamise ja muu sugulise iseloomuga tegude eraldi koosseisudena sätestamist kehtestada vägistamisele kui oma olemuselt raskemale teole ka vastavalt rangem karistus. See näitab selgelt Riigikogu hukkamõistu vägistamisele.¹ 2019. aastal ei pidanud Riigikogu vajalikuks muuta KarS § 141 lõikes 2 sätestatud karistuse alam-ega ülemmäära raskendavatel asjaoludel (sh noorema kui kaheksateistaastase) vägistamise toimepanemise eest.

7. Ringkonnakohus on KarS § 141 lõikes 2 sätestatud sanktsiooni alammäära põhiseadusvastasuse tuletanud esmajoonel karistuse võrdlemisest muudes eriosa paragrahvides (nt tapmine, KarS § 113 lg 1) sätestatud karistuste määradega. Erinevate karistusmäärade kui Riigikogu väärtusotsustuste omavaheline võrdlus annab ettekujutuse eri õigushüvede kaalukusest.

8. KarS § 141 lõike 2 punkti 1 sanktsiooni alammäär (arvestades kaitstavat õigushüve ja teo võimalikke raskeid tagajärgi) on proportsioonis teiste sarnaste süüteo koosseisude karistusmääradega. KarS § 141¹ lõike 2 punkt 1 (tahtevastane sugulise iseloomuga tegu noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes) näeb ette kolme- kuni viieteistaastase vangistuse. KarS § 143² lõige 1 (suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu mõjuvõimu kasutades noorema kui kaheksateistaastase isikuga) sätestab kahe- kuni kaheksa-aastase vangistuse. Vägistamine on liitkuritegu, millega rünnatakse (vägivald või abitusseisundi ärakasutamine) seksuaalset enesemääramisõigust ning ka kannatanu füüsilist ja vaimset tervist. Põhiseadus ei keela Riigikogul võrdsustada lastevastaste seksuaalkuritegude karistuse alammäära näiteks tapmise eest sätestatud karistuse alammääraga, arvestades lapse seksuaalse enesemääramise, tervise kaitse ja normaalse arengu tagamise vajadust ning silmas pidades ka uute kuritegude ärahoidmise ja õiguskorra kaitsmise eesmärki. Ka Riigikohus ei ole sellist võrdsustamist välistanud (RKPKo 23.09.2015 nr 3-4-1-13-15, p 50).

9. Sätestades KarS § 141 lõike 2 punktis 1, et noorema kui kaheksateistaastase isiku vägistamise eest ette nähtud karistuse alammäär on kuus aastat vangistust, on Riigikogu teinud karistuspoliitilise valiku ja käsitlenud lastevastaseid seksuaalsüütegusid eriti raskete kuritegudena. Õiguskorra ning isikute põhiõiguste ja vabaduste kaitsmiseks on lastevastaste seksuaalkuritegude eest kehtestatud ranged karistusmäärad põhjendatud. Õiguskantslerina, kes ühtlasi täidab lasteombudsmani ülesandeid, pean sellist lähenemist igati õigustatuks.

¹ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 658 SE teise lugemise [seletuskiri](#), lk 2.

10. KarS § 61 lõige 1 näeb kohtule ette võimaluse erandlike asjaolude esinemisel mõista karistuse alla eriosa normis sätestatud sanktsiooni alammäära. Seadus ei kirjuta ette, mis laadi peavad need erandlikud asjaolud olema. Erandlikud asjaolud võivad olla seotud nii isikuga kui ka süüteo asjaoludega (RKPSJKo 25.11.2003, nr [3-4-1-9-03](#), p 17 jj). Erandlike asjaolude olemasolu või puudumine on kohtu tuvastada. Seega võimaldab seadus kohtul mõista igale konkreetsele isikule konkreetse teo eest õiglase karistuse.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Kristel Lekko 693 8443
Kristel.Lekko@oiguskantsler.ee